

Kitap İncelemesi/Book Review

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 30.09.2022

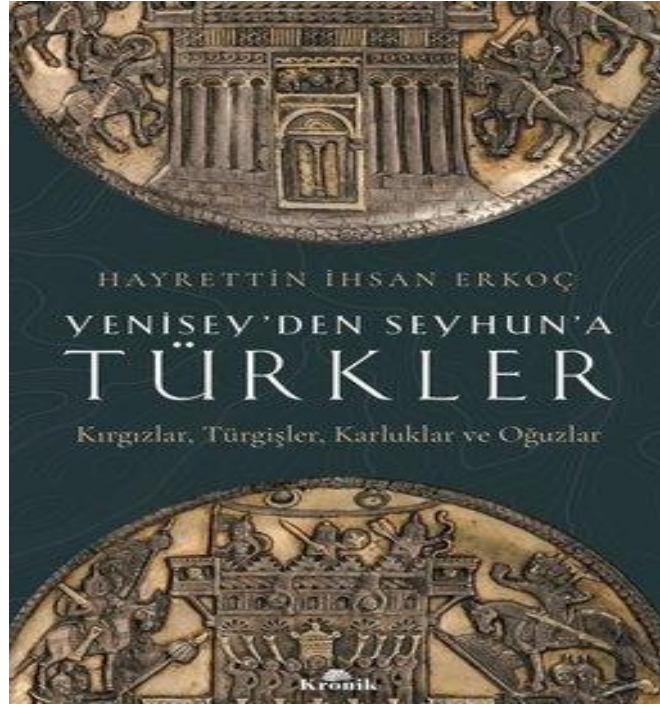
Makale Kabul | Accepted: 01.11.2022

Atıf | Cite as: Cem Bulam, “Yenisey’den Seyhun’a Türkler: Kırgızlar, Türgişler Karluklar ve Oğuzlar (Kitap Tanıtımı)”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(2), Aralık 2022, s. 139-142.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1182764>

Hayrettin İhsan Erkoç, Yenisey’den Seyhun’a Türkler: Kırgızlar, Türgişler Karluklar ve Oğuzlar, İstanbul: Kronik Kitap, 2021, 205 s., ISBN: 978-625-7631-54-9

Cem BULAM*

Türk tarihi alanında yaptığı çalışmalarla Eski Türk Dili Tarihi bilim dalına ve genel anlamda tarih alanına önemli katkılar sunmuş olan Doç. Dr. Hayrettin İhsan Erkoç’un **Yenisey’den Seyhun’a Türkler: Kırgızlar, Türgişler, Karluklar ve Oğuzlar** başlıklı kitabıyla bu katkılara bir yenisini daha eklemiştir. Bu yazıda, eserle ilgili ana hatlarıyla genel bir tanıtma amaçlanmaktadır.

Eserin temelinde İslamiyet öncesi Türk boyları yer almaktadır. İslamiyet öncesi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, cembulam1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6194-4505.

Türkler denildiği zaman akla Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi Türk boylarının gelmesi, hemen hemen aynı dönemde ve aynı coğrafyada yaşamış olan Kırgızlar'ın, Türgişler'in, Karluklar'ın ve Oğuzlar'ın biraz daha geri planda bırakılmasından bahsedilerek esere giriş yapılır. Bu daha geri planda kalan boylar için nitelikli bir çalışmanın yapılmasının gerekli olması fikrinde olan Doç. Dr. Hayrettin İhsan Erkoç, **Yenisey'den Seyhun'a Türkler: Kırgızlar, Türgişler, Karluklar ve Oğuzlar** adlı eseriyle bu dört Türk boyunun isimlerini, tarihini, serüvenini, siyasi tarihini ve kültürünü en ince ayrıntılarına kadar açıklar.

Eser önsöz ve kısaltmaların ardından dört ana başlık, on altı alt başlık, kaynakça ve dizinden meydana gelmiştir. Ana başlıkların her biri, ismi geçen Türk boylarından oluşur. Alt başlıklarda ise anlatılan boyun ismi, tarih sahnesindeki yeri, siyasi tarihi ve kültürel özellikleri anlatılır. Eserin önsözünde yazar amaçlarını belirtmiş ve yapılan çalışmanın hangi dönemi ve hangi Türk boylarını kapsadığından bahseder.

Eserin ilk ana başlığı olan **Kırgızlar** ana başlığında Kırgızların adlarını en uzun süre koruyan Türk topluluğu olma özelliğinden bahsedilir. Kırgızlar hakkında en detaylı bilgilerin Çin kaynaklarından edinildiği bilgisi mevcuttur. İslam kaynaklarında ve az da olsa Tibet, Moğol ve Bizans kaynaklarında da Kırgızlara ait bilgiler olduğu aktarılır. **Kırgızların Kökeni** alt başlığında Kırgız halkının kökeni hakkında çeşitli görüşler olduğundan bahsedilir. Kırgızların çeşitli kaynaklardaki fiziksel tasvirleri aktarılır. Alanında uzman araştırmacıların Kırgızların kökeni hakkındaki görüşleri detaylı şekilde açıklanır. **Kırgız Adı** alt başlığında Kırgız halkının isminin nerden geldiğine dair görüşler açıklanmıştır. Gerek etimolojik değerlendirmeler gerekse çeşitli komşu milletlerin kaynaklarından yola çıkarak Kırgız isminin nerden geldiği hakkında bilgiler verilir. **Kırgız Siyasi Tarihi** alt başlığında Kırgızların yazılı kaynaklarda ilk kez Hun döneminde geçtiklerinden bahsedilir. Siyasi tarihlerinin hareketli olduğundan ve sonradan Göktürkler'e bağlandıkları bilgisi paylaşılır. İkinci Göktürk döneminde bağlı oldukları Göktürkler tarafından düşman görüldüklerinden ve bozkır hayatı çerçevesinde birçok değişik rollerde bulduklarından bahsedilir. Çin ve etkileşimde buldukları diğer Orta Asya devletlerinin kaynaklarından alınan bilgilerle Kırgızların siyasi tarihine ışık tutulur. **Kırgız Kültürü** alt başlığında Kırgızların teşkilatları ve kültürleri konusunda çeşitli Türk, Çin Tibet ve İslami kaynaklarda bilgiler olduğundan bahsedilir. Bu kaynaklardan hareketle Kırgızların yeme içme kültürü, giyim kuşam kültürü, bozkır kültürü, yerleşke kültürü vb. kültürlerin neler olduğu, nasıl ortaya çıktığını ve hangi kaynaklarda bulunduğu hakkında açıklamalar yapılır.

Eserin ikinci ana başlığı olan **Türgişler** başlığında Türgişlerin kısa süren varlıklarına rağmen Türk tarihindeki yerinin önemli olduğu vurgulanır. Türgişler hakkında Çin kaynaklarından, İslami kaynaklardan ve çok az olmakla birlikte Tibet kaynaklarından bilgiler bulunabileceği aktarılır. **Türgişlerin Kökeni** alt başlığında Türgişlerin hangi bodunun yani boy birliğinin parçası olduklarına dair bilgiler verilir. Türgişlerin nerelerde yaşadıkları ve tahmini sayılarına ilişkin bilgiler sunulur. **Türgiş Adı** alt başlığında Türgiş adının Çin kaynaklarında, Türk yazıtlarında ve Uygur belgelerinde ne şekilde geçtiğinden bahsedilir. Müslüman coğrafyacıların Türgişler'den ve ülkelerinden bahsettikleri bilgisini sunar. Türgişler'in adlarının *Türgiş*, *Türkiş*, *Türkeş*, biçiminde geçtiğini aktarır. Türgiş adının genellikle Türk adıyla ilgili olduğundan Türk + ş biçiminde oluştuğu görüşünden bahsedilir. **Türgiş Siyasi Tarihi** alt başlığında ise Türgişlerin Orta Asya dünyasındaki siyasi yeri anlatılmaktadır. Türgişlerin yaşadığı coğrafi bölgelerdeki kaynaklar incelenmiş ve en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. Komşu

kavim ve milletlerle olan ilişkileri, hükümdarların izledikleri yollar, anlaşmazlıklar ve bozkır kültürünün etkileri detaylıca anlatılır. **Türgiş Kültürü** alt başlığında yazılı kaynaklarda On Okların ve Türğişlerin kültürleri hakkında çok fazla bilgiye rastlanmadığından bahseder. Devlet teşkilatlarında Göktürkler'deki gibi *Han, Hatun, Yabgu, Şad, Tigin, Bağa* gibi unvanlar kullandıkları bilgisi verilir. Türğişlerin sikke bastıran Türk devletlerinden birisi olduğu ifade edilir.

Karluklar ana başlığında Karluklar'ın Göktürkler ve Uygurlar gibi büyük devletler kurmasalar da Türk ve Orta Asya tarihinde büyük rolleri bulunduğu bahsedilir. Karluklar hakkında Türk yazıtlarında, Çin ile Tibet kaynaklarında ve İslami kaynaklarda bilgilerin mevcut olduğundan bahsedilir. **Karluk Adı ve Karluk Kökeni** alt başlığında Çin ve Tibet kaynaklarından bilgilerle Karluk ismi ve Karlukların yaşadığı coğrafi bölgeler açıklanır. Karluk adının etimolojisinin tam anlamıyla yapılmadığından bahsedilir. Bu ismin şüphesiz Türkçe olduğu lakin net şekilde anlamının verilemediği bilgisi verilir. Çin kaynağına göre Karluklar Göktürklerin bir oymağı olduğu bilgisi aktarılır. Karlukların önceki zamanlarda yaşadıkları yerler hakkında bilgiler sunulur. Birçok belge ışığında Karlukların kökeni hakkında detaylı bilgiler verilir. **Karluk Siyasi Tarihi** alt başlığında Karlukları ilk ortaya çıktıkları yer hakkında bilgiler verilir aynı zamanda Batı Göktürk Kağanlığına bağlı oldukları bilgisi paylaşılır. Göktürklerin yönetiminin sertleşmesi sonucunda bazı ayaklanmalar olduğundan bahsedilir. Orta Asya tarihini ilgilendiren önemli tarihi olaylardan bahsedilir. Karlukların katıldıkları boy birlikleri ve anlaşmazlıklar yaşadıkları boylar hakkında detaylı bilgiler aktarılır. **Karluk Kültürü** alt başlığında ise birçok gezginin seyahatnamelerinden Karluklar hakkında yazılanlar paylaşılır. Karlukların kullandıkları unvanlar, yaptıkları işler, yedikleri yiyecekler, giyindikleri kuşamlar hakkında bilgiler sunulur. Ayrıca Türk topluluklarında yaygın olarak görülen taş kültürünün Karluklar'da da devam ettiği belirtilir.

Oğuzlar ana başlığında Oğuzlar'ın Türk tarihinde çok büyük rolleri olduğu, aralarında Selçuklular ile Osmanlıların da bulunduğu büyük devletler kurmuş bir Türk bodunu oldukları açıklanır. Genellikle İslami kaynaklardan, Bizans ve Rus kaynaklarından Oğuzlar hakkında bilgiler olduğundan bahsedilir. **Oğuz Adı** alt başlığında ise Oğuz adının kökeni ve anlamı hakkında değerlendirmelere yer verilir. Oğuzlara Çin, Bizans ve diğer milletlerin ne isim verdikleri açıklanır, örnekler sıralanır. **Oğuzların Kökeni** alt başlığında İslami kaynaklarda Oğuzların kökeninin Hz. Nuh'un soyuna dayandığı iddiasından bahsedilir. Oğuzların 8. yüzyılın sonlarından itibaren Seyhun kıyılarında görülmeye başlandığı bilgisi aktarılır. Yaşadıkları coğrafyalar ve kökenleri hakkında incelemeler yapılır, edinilen bilgiler aktarılır. **Oğuzların Siyasi Tarihi ve Kültürü** alt başlığı eserin en hacimli bölümü olmakla birlikte en detaylı kısımdır. Oğuzların en baştan itibaren tarih sahnesindeki yeri ve önemi üzerinde durulur. Oğuzların serüveni çeşitli milletlerin kaynaklarından da yararlanılarak gün yüzüne çıkarılır. Oğuzların Orta Asya'dan başlayarak Anadolu coğrafyasında varlığını devam ettirmesi hakkındaki bilgiler ince detaylarına varana dek anlatılır. Devamında Oğuzların kültürü hakkında açıklamalar yapılır. Kültürel öğelerinin ne olduğu, bu öğelerin hangi coğrafyalarda ne şekilde korunduğu, günümüzde Oğuzların nerelerde yaşadıkları ve kültürlerini ne şekilde, hangi coğrafyalarda devam ettirdiklerine dair açıklamalar yapılır. **Oğuz Boyları** alt başlığında Oğuzların büyük bir boy birliği olduklarından bahsedilir. Yüzyıllar boyunca bu boyların değişime uğradığı yani Oğuzların esnek bir boy yapısına sahip olduklarından bahsedilir. Kaşgarlı Mahmud'un Oğuzların bir Türk boyu olduğunu ve yirmi iki soya ayrıldıklarını söylemesinden bahsedilir. Bu boyların isimleri belirtilir

ve birbirinden ayrılan boylar da ifade edilir. Yazıcızade Ali'nin de ayrıca Oğuzların yirmi dört kavminin listesini verdiği ifade edilir. Avrasya bozkırlarında yaşamış pek çok kavim gibi Oğuzların da esnek bir boy yapısı olduğu belirtilir. Birçok kaynak taranarak elde edilen bilgiler, tarih sırasına göre aktarılır. **Oğuz Mitolojisi** alt başlığında Oğuzların zengin bir mitolojiye sahip olduklarından bahsedilir. Oğuz efsanelerinin bir kısmı yazıya geçirildiği için günümüze ulaştığından söz edilir. Yazıya geçirilen Oğuz efsanelerinin *Oğuzname* adında bir eserde toplandığını fakat günümüzde tam bir *Oğuzname* bulunmadığından bahsedilir. Oğuz destanlarının hangi kaynaklarda yer aldıkları hakkında bilgiler sunulur. Birçok mitolojik kahraman hakkında bilgiler verilir.

Eserin sonunda sırasıyla **Kaynakça** ve **Dizin** verilmiştir. Büyük zaman ve emek ürünü olan eser bizlere Türk Tarihi ve Türk boyları hakkında teferruatlı bilgiler sunmaktadır.